

**C. Pomart, O. Dupéré (dir.), *Changements climatiques, dérèglements juridiques ?*
Institut Francophone pour la Justice et la Démocratie, Paris, 2023, 216 p.**

*Conf. univ. dr. Andrei DUȚU-BUZURA**

Problematika extrem de complexă, interdisciplinară și de mare actualitate a schimbărilor climatice preocupă din ce în ce mai mult cercetarea științifică în domeniul dreptului, generând lucrări tot mai variate, aprofundate și de referință în domeniu. Particularitățile abordării unei atari tematici au impus, de cele mai multe ori, ca subiectele atacate să privească cu precădere analiza provocărilor ridicate de reglementările în vigoare față de dereglarea climatică, constatarea inadapărilor și identificarea pistelor de adaptare, completare și dezvoltare a arsenalului juridic aferent. În aceeași măsură, concluziile investigațiilor științifice au fost supuse dezbaterilor celor interesați, în sensul confruntărilor benefice și completatoare și, în cele din urmă, au făcut obiectul unor publicări în volume, devenite reprezentative pentru aspectele studiate și ideile dezvoltate. Este și cazul volumului *Changements climatiques, dérèglements juridiques?* care reunește lucrările unui colocviu organizat de „Centre de Recherche Juridique” al Universității din La Réunion și valorifică rezultatele cercetărilor științifice întreprinse de cercetători și universitari ai mai multor universități franceze.

În avant-propos-ul volumului, unul dintre coordonatorii științific ai cercetării și ai volumului, C. Pomart, ține să precizeze că, în privința colocviului și publicației, a fost avut în vedere un dublu obiectiv; în primul rând, s-a urmărit a se angrena în investigația științifică și dezbaterile academice aferentă un număr cât mai mare de specialiști ai domeniului, în frunte cu juriști din spațiul francofon, așa încât să se valorifice preocupările existente cât mai complet posibil și să se realizeze o radiografiere a stadiului atins de preocupările pertinente. Apoi, și la fel de important, manifestarea complexă și-a propus să contribuie la progresul reflecției colective în jurul tematicii dimensiunii juridice a schimbării climatice, cu atât mai mult cu cât unitatea de cercetare direct și determinant implicată nu se afla în fața unui proiect științific de acest gen și cu un atare obiect, ci continua deja o serie de inițiative pertinente, așa încât se află acum, și prin demersul de față, la un moment de evaluare a ceea ce s-a obținut și în căutarea de piste de valorificare și perspective de dezvoltare a acquis-ului teoretic.

* Facultatea de Administrație Publică – S.N.S.P.A.; andrei.dutu@administratiepublica.eu

Dintr-o asemenea perspectivă metodologică de abordare, volumul se deschide ca un consistent studiu introductiv datorat cercetătorului și profesorului universitar Olivier Dupéré și consacrat unor „scurte reflecții generale”, dar substanțiale, am adăuga noi, asupra „deschiderilor Convenției-cadru a Națiunilor Unite privind schimbările climatice”. La 31 de ani de la semnare (5 iunie 1992, Rio) și la aproape trei decenii de la intrarea în vigoare (21 martie 1994) a documentului fondator al regimului juridic internațional privind clima, analizele și studiile referitoare la impacturile juridice ale întregului proces de negocieri și reglementări climatice dobândesc o importanță deosebită. Și aceasta, deopotrivă retrospectiv, cu priorități actuale și prospective. Este vorba, înainte de toate, de instituirea unui cadru juridic original și durabil. Și aceasta chiar dacă la începuturi, având în vedere contextul general prefigurată de „momentul Rio-1992”, articularea lui cu obiectivul de integrare a protecției mediului în procesele de dezvoltare, consacrate prin Declarația de la Rio adoptată simultan, s-a dovedit a fi dificilă, iar complexitatea raporturilor reciproce a determinat persistența și permanenta preocupare în privința subiectului. Această situație generală face necesară și analiza interacțiunilor între, pe de o parte, marile convenții-cadru onusiene pertinente, respectiv cea privind schimbările climatice, cea referitoare la biodiversitate (ambele din 1992) ori cea vizând combaterea deșertificării (1994), iar pe de alta conexiunea aferentă emergenței unui „drept al schimbărilor climatice” și sistemele juridice actuale. Așa cum remarcă autorul studiului introductiv, Convenția-cadru privind clima se distinge prin recunoașterea de către comunitatea internațională a unei noi probleme de importanță universală, precum și ca o expresie a unei voințe colective de a fi asumată în toată complexitatea sa. Până atunci, schimbarea climatică nu a fost recunoscută și înțeleasă ca o problemă publică decât în mod parțial, în special din cauza necesității de a se ameliora starea cunoștințelor științifice privind funcționarea globală a sistemelor climatice și impacturile activității umane asupra acestora din urmă. În acel context, statele se preocupau în mod special de fenomenul de diminuare a stratului de ozon, legat de emisiile antropice ale anumitor substanțe distrugătoare a acestuia, ceea ce a condus la încheierea Convenției de la Viena din 1985 și a primului Protocol de la Montreal (1987) privind problematica în materie. Avansurile constatările științifice și impunerea juridică a principiului precauției au accelerat subiectul și au determinat înscrierea lui pe agenda onusiană și într-un răstimp scurt chiar la adoptarea convenției fondatoare respective. Apoi, ca abordare, spre a trata problema, documentul încorporează în textul său o strategie axată pe oprirea schimbărilor climatice și a efectelor lor nefaste și reține simultan ca metodă gestiunea riscurilor aferente dereglărilor climatice, ceea ce permite promovarea unei practici adaptative. Consolidarea progresivă a certitudinilor științifice asupra realității și a amplitudinii actuale și viitoare a dereglării climatice, într-un context în care conceperea și aplicarea politicilor de oprire a respectivelor schimbări a arătat numeroase limite, a contribuit totuși la erijarea obiectivului „adaptării la impactul schimbărilor climatice”, completând în mod indisociabil obiectivele stopării și adaptării, amândouă fiind plasate, concepute și promovate pe același plan strategic. Reducerea vulnerabilității la schimbările climatice,

autonomia ecosistemelor, securitatea alimentară și sustenabilitatea dezvoltării economice tind, astfel, din ce în ce mai mult, să fie prevăzute sub unghiul integrării la aceste procese a capacităților specifice de reziliență la respectivele schimbări.

Dar aspectele cele mai relevante ale cercetărilor întreprinse și lucrărilor publicate în cadrul lucrării de față de față sunt, indiscutabil, cele de ordin juridic, într-o simbioză a constatărilor de *lege lata*, lacunelor *de facto* și *de jure* și propunerilor de *lege ferenda*. Într-adevăr, este de domeniul evidenței că politicile climatice au, în mod inevitabil, impacturi importante și semnificative asupra condițiilor de elaborare și aplicare a politicilor economice, sociale și de mediu. Prima preocupare a participanților la dezbateri a fost aceea de a stabili dacă, dintr-un asemenea punct de vedere, nu s-au generat și veritabile dereglări juridice. De subliniat că o atare formulă interogativă nu e pesimistă și restrictivă decât în aparență; ea a fost aleasă spre a lăsa autorilor latitudinea de a reține și explora diversele fațete ale acestor impacturi: comportă oare sistemele juridice resursele necesare pentru a integra pe deplin un „drept al schimbărilor climatice” emergent și, în orice caz, în ce măsură un asemenea fenomen face ca ele să evolueze și să se îmbogățească? Aceasta reprezintă prima dilemă preconizată, asumată și abordată, în raport cu care au fost privilegiate trei axe de reflecție. În măsura în care în politicile climatice se reflectă conceperea, adoptarea și apoi intrarea în vigoare de norme juridice specifice, se ridică problema adaptării ordinilor juridice la exigențele atenuării și adaptării la efectele schimbării climatice. Diversitatea ordinilor juridice, importanța mizelor și rezistențelor fac ca prisma vectorilor de adaptare să se determine în raport cu aceasta. Dintr-o atare perspectivă, în prima parte a volumului, intitulată „Adaptarea dreptului la schimbările climatice: care vectori?”, Didier Blanc se întreabă și analizează influența dreptului Uniunii Europene asupra dreptului francez în materie de neutralitate climatică („L’influence du droit de l’Union européenne sur le droit français en matière de neutralité climatique”), Jonas Knetsch se interesează de fenomenul proceselor în răspundere care sunt intentate contra statelor prin neglijențele lor în lupta contra schimbării climatice („Climate Change Liability: des procès menés contre les Etats au titre de leur responsabilité dans la lutte contre le dérèglement climatique”), în timp ce Romain Ollard tratează chestiunea prin intermediul dreptului penal („Le droit pénal au secours du climat?”).

Cea de a doua parte a lucrării privește „Garanția drepturilor față de schimbarea climatică: o adevărată provocare?”. Întrucât aceste politici climatice implică concilierea, într-o perspectivă foarte particulară, a unei game considerabile de drepturi fundamentale (civile, politice, economice, sociale etc.) a apărut pertinentă chestiunea analizei implicațiilor acestei situații pe terenul marilor drepturi și a amplitudinii sale. În acest cadru, mai întâi Ferdinand Mélin-Soucramanien și Rémy Cabrillac au abordat o atare problematică sub unghiul cel mai general posibil, dar fiecare din perspectiva care le era cea mai la îndemână, ținând seama de specialitatea sa: viziunea constituționalistului, la primul („Changements climatiques et protection des droits fondamentaux”) și, respectiv, cea a civilistului la secundul („Changements climatiques et atteintes aux droits

subjectifs”). Apoi, o reflecție specială s-a concentrat asupra unui drept fundamental expus în mod particular, dreptul de proprietate, vizat atât din punctul de vedere al dreptului privat (Lou Jacquet, „Focus – Propriété privée et changements climatiques”), cât și cel al dreptului public al bunurilor (Mathieu Maisonneuve, „Propriétés publiques et changements climatiques. Réflexions sur le domaine et la lutte”).

În fine, cea de-a treia parte a cercetărilor, dezbaterilor și a publicației s-a referit la „Dezvoltarea teritoriilor sub tensiune climatică: ce instituție juridică pentru acțiunea publică?”. Fără îndoială, problematicile juridice sunt cu atât mai pregnante cu cât un teritoriu dat suportă efectele schimbărilor climatice în curs și, în raport cu acestea, apare ca justificată focalizarea reflecției asupra instrumentelor pe care autoritățile publice le au la dispoziție în vederea gestionării acestora într-un atare plan spațial. În acest scop, François Cafarelli a pus în discuție concepția serviciului public și modurile de funcționare a serviciilor publice într-un context de dezvoltare astfel circumstanțiat („Service(s) public(s) et changements climatiques”), Grégory Kalfleche se interesează de răspunsul dreptului public aferent imperativului cadru („Changements climatiques et développement durable : les réponses de la commande publique”), în timp ce Rémi Radiguet și Loïc Peyen în intervențiile lor analizează politicile publice locale cele mai vizate în acest context: primul evocă modul în care dreptul amenajării teritoriului și dreptul urbanismului integrează obligațiile de a stopa schimbările climatice și de adaptare („Changements climatiques et droit de l’urbanisme: construire la ville sobre?”), iar cel de-al doilea studiază politica transporturilor publice („Transport et climat : le train des réformes roule-t-il sur les bons rails ?”).

Construite în jurul temei de cercetare abordate, studiile grupate în volumul *Changements climatiques, dérèglements juridiques* contribuie la elucidarea unor aspecte importante ale problemelor pe care le ridică exprimarea normativă și acțiunea juridică de receptare și promovare a exigențelor schimbării climatice în planul dreptului internațional public, în general, și cel al dreptului francez în special. Dincolo de perspectivele dominante propuse la nivelul dreptului comparat, concluziile desprinse și publicate conțin și repere conceptuale generale, comune, care pot fi avute în vedere în cadrul dialogului științific pertinent și, mai mult decât atât, se cuvin tratate ca atare în cadrul doctrinei în materie. Totodată, suntem în prezența unui demers semnificativ de promovare a cercetărilor științifice într-un domeniu nou de reglementare și reflecție juridică, „dreptul climei”, care stimulează preocupările de profil, inclusiv în România, cu atât mai mult cu cât e vorba de o apartenență comună la marea familie de drept continental.